

**Intervju sa dr. Dmitryjem Iordanidijem,
zamjenikom šefice Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini**

2. februar 2021. godine

Objavljeno (u skraćenoj verziji) na: <https://www.fena.ba/article/1195296/vise-od-cetvrtine-smrtnih-slucajeva-u-bih-se-mogu-pripisati-okolisnim-faktorima>

1. OSCE, kao najveća međuvladina sigurnosna organizacija na svijetu, ima sveobuhvatan pristup sigurnosnim pitanjima. Ovdje u BiH, između ostalog, Misija OSCE-a je također angažirana na podizanju svijesti o okolišnim pitanjima i u tom smislu ulaže određene napore na izgradnji kapaciteta. Koji su glavni ciljevi Misije u ovoj oblasti?

Kao što ste naglasili, OSCE-ov sveobuhvatni pristup sigurnosti stavlja našu Organizaciju u poziciju jedinstvenog foruma za politički dijalog o širokom spektru sigurnosnih pitanja, kao i u poziciju platforme za zajedničko djelovanje sa ciljem poboljšanja života pojedinaca i zajednica. Prepoznajući blisku vezu između okoliša i sigurnosti, cilj OSCE-a je da ojača saradnju u vezi sa okolišnim pitanjima, kao dio šireg napora usmjerenog ka sprečavanju sukoba, izgradnji međusobnog povjerenja i promovisanju dobrosusjedskih odnosa. U BiH saradujemo sa tijelima vlasti i civilnim društvom na rješavanju izazova u oblasti zaštite okoliša. To uključuje unapređenje javnog pristupa informacijama i obima učešća u procesu donošenja odluka koje utiču na okoliš, jačanje kapaciteta Mreže Aarhus centara u BiH i drugih relevantnih organizacija civilnog društva, te obučavanje budućih pravnika o okolišnom pravu. Misija takođe podržava napore na lokalnom nivou za direktno uključivanje građana u zaštitu okoliša.

2. Koji su, po Vašem mišljenju, glavni okolišni problemi u Bosni i Hercegovini?

Nažalost, visok nivo zagađenja vazduha, ograničeni kapaciteti za upravljanje vodama i upravljanja otpadom, uključujući ilegalna odlagališta otpada, nekontrolisana gradnja, industrijsko zagađenje i drugi okolišni problemi zajedno kombiniraju se tako da Bosna i Hercegovina ima jedan od najgorih učinaka u pogledu zaštite okoliša u Evropi. Ti okolišni problemi ugrožavaju životni standard, zdravlje i sigurnost ljudi u BiH, predstavljajući ozbiljnu prepreku održivom razvoju u državi, time što uzrokuju bolest i preranu smrt, ugrožavaju egzistenciju i štete odnosima između zajednica i unutar zajednica. Prema podacima Evropske agencije za okoliš, više od četvrtine smrtnih slučajeva u BiH se mogu pripisati okolišnim faktorima, što je najviši procenat u Evropi. Svjetska banka je nedavno procijenila da samo zagađenje vazduha sitnim lebdećim česticama (PM 2,5) uzrokuje 3.300

preranih smrti u BiH svake godine i gubitak više od 8% BDP-a. Neadekvatan fokus na okoliš na najvišim nivoima donošenja političkih odluka, nedostatak stručnog znanja o okolišnom pravu i ograničeni nivo svijesti javnosti o negativnom uticaju degradacije okoliša zajedno predstavljaju prepreku pozitivnim promjenama u ovoj oblasti.

3. Pomenuli ste da Misija ima za cilj poboljšanje pristupa javnosti informacijama i učešća javnosti u donošenju odluka u vezi sa okolišem. Na koji način planirate da to ostvarite, uzimajući u obzir da se čini da građani BiH nisu zainteresovani za ta pitanja, sve dok ih ona ne pogađaju direktno?

Istina je da je učešće građana u donošenju odluka u vezi sa okolišem još uvijek na niskom nivou, ali to ne bih pripisao nedostatku interesovanja za okolišna pitanja. Na primjer, istraživanje javnog mnjenja koje je Misija upravo obavila u Srednjobosanskom kantonu (čiji će rezultati biti uskoro objavljeni) je pokazalo da su skoro svi ispitanici rekli da su zabrinuti zbog stanja okoliša u njihovom mjestu stanovanja, kao i na globalnom nivou, te da su spremni promijeniti svoje navike i ponašanje. Mladi u BiH su naročito svjesni okolišnih pitanja, a to je pokazano u različitim istraživanjima percepcije javnosti. Međutim, istina je da nedostatak angažmana građana i nedostatak svrsishodnih javnih konsultacija i javnih rasprava često daje odriježene ruke onima koji provode politike djelovanja i projekte na štetu okoliša, zdravlja i dobrobiti građana. BiH je pristupila tzv. Aarhuskoj konvenciji još 2008. godine. Tom Konvencijom se uspostavlja određeni broj prava koje javnost (pojedinci i njihova udruženja) ima na raspolaganju u vezi sa okolišem, uključujući pravo svake osobe da dobije informacije o okolišu koje su u posjedu tijela vlasti, pravo učešća u donošenju odluka u vezi sa okolišem i pravo osporavanja javnih odluka koje su donesene bez poštovanja dva gore pomenuta prava ili okolišnog prava uopšte. Nažalost, kao što je slučaj sa mnogim drugim međunarodnim konvencijama i standardima, tijela vlasti BiH ne provode Konvenciju u dovoljnoj mjeri. Nedostaci koje je zapazila Mreža Aarhus centara u BiH, koja djeluje uz podršku OSCE-a, uključuju ograničeni nivo svijesti građana o njihovim pravima koja proističu iz Konvencije, nedostatak kapaciteta ili opšti nedostatak volje tijela vlasti da u potpunosti provedu odredbe Konvencije, kao i brojne prepreke u pristupu pravdi u okolišnim pitanjima. Ti nedostaci omogućavaju nekontrolisanu degradaciju okoliša, izlažući riziku kvalitet života, zdravlje i sigurnost ljudi u BiH.

Iz tog razloga, mi u Misiji radimo na podizanju svijesti građana o Konvenciji te o okolišnim pravima, ali i odgovornostima, javnosti, u vezi sa učešćem u donošenju odluka koje se tiču okoliša. Mi to činimo zbog toga što građani često postanu aktivni kada je već skoro prekasno – politike djelovanja su već usvojene, planovi su već izrađeni, finansijska sredstva su potrošena i tek kada okolišne posljedice tog djelovanja počnu da utiču na njihovo zdravlje i dobrobit, oni postanu glasni i aktivniji. Da budemo jasni, to naravno nije njihova krivica. Tijela vlasti trebaju biti transparentna u donošenju odluka, između ostalog informišući

građane o njihovim pravima i odgovornostima i preuzimajući odgovornost za zaštitu zdravlja i dobrobiti javnosti. Nažalost, to sada nije slučaj. Zbog toga je od ključne važnosti da građani pozovu vlast na odgovornost za sva djela koja utiču na njihove živote, između ostalog putem angažiranja u svim diskusijama i inicijativama koje mogu imati uticaja na okoliš.

4. Na koji način možemo postati aktivniji? Kako podstaći građane da učestvuju u postupku donošenja odluka kada još uvijek imamo neodgovorne građane koji zagađuju okoliš svakog dana bez ikakve svijesti ili posljedica?

To je još jedno nevjerovatno važno pitanje. Samo kada ljudi postanu svjesni uticaja sopstvenog djelovanja na okoliš i posljedično na sopstveno zdravlje i dobrobit možemo govoriti o učešću u postupku donošenja odluka. Na primjer, slušamo i čitamo o opasnom zagađenju vazduha u BiH, naročito tokom zime, a svi građani će se složiti da je to neprihvatljivo i mora biti riješeno. Međutim, neće mnogi od njih uzeti u razmatranje, na primjer, da pređu sa uglja na okolišno prihvatljivije energente, ili da koriste javni prijevoz, ili da zajedno sa prijateljima jednim vozilom putuju na posao ili da koriste bicikl umjesto automobila. Razumijemo da su za neke od ovih promjena potrebne finansijske investicije, ali mnoge od njih su izvedive uz minimalan napor ili sredstva – kao što je zajedničko putovanje jednim vozilom na posao. Da budem jasan, to nije nešto što je specifično samo za BiH. Druge države u svijetu su se takođe suočile sa ovim problemom u nekom trenutku. Na svakog okolišno osviještenog građanina dolazi jedan koji to nije, ali za njih postoje stroge kazne, tako da morate platiti veliku sumu novca da biste bili okolišno neosviješteni.

Misija OSCE-a u BiH pokušava da postane primjer, u skladu s tzv. Inicijativom za zeleniju i održivu budućnost (Green Pledge). Prije nekoliko godina počeli smo sa obnovom našeg velikog voznog parka, zamjenom starijih vozila sa čistijim hibridnim vozilima. Sada imamo veliki vozni park hibridnih vozila, što je rezultiralo smanjenjem potrošnje goriva (i emisija). Takođe slijedimo princip Nulte stope plastičnog otpada (Zero Plastic) u našim radnim prostorijama, tako da smo drastično smanjili ili izbacili upotrebu plastičnih boca, čaša i ostalih predmeta za jednokratnu upotrebu, ne samo u centralnom uredu u Sarajevu, nego i u svim terenskim uredima.

Što se tiče angažmana građana po ovom pitanju, postoji mnogo organizacija i inicijativa koje pozivaju na učešće javnosti u aktivnostima na jačanju zaštite svoje životne sredine. Na primjer, državna Mreža Aarhus centara osnovana je 2013. godine pod pokroviteljstvom Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini kao platforma za razmjenu informacija među nadležnim vlastima, s jedne strane, te sa javnošću, s druge strane. To potiče transparentnost rada javnih tijela i omogućava građanima da izraze svoje mišljenje i zabrinutosti u vezi s odlukama koje mogu imati utjecaja na životnu sredinu. BiH Mreža Aarhus centara sastoji se od četiri centra sa sjedištima u Banjoj Luci, Sarajevu, Tuzli i Zenici. Aarhus centri su dio šire mreže OSCE-a koja obuhvata 15 država u Jugoistočnoj Evropi, Istočnoj Evropi, Centralnoj Aziji i na Južnom Kavkazu.

5. Trenutno smo svjedoci degradacije i uništavanja rijeka u BiH, bilo kroz zagađenje ili kroz “cunami” malih i mini hidroelektrana koje se grade. Neke gradnje hidroelektrana su zaustavljene kao rezultat angažmana građana, ali šta još možemo učiniti kako bismo zaštitili naše rijeke?

Bosna i Hercegovina ima izvanredne vodene resurse, kao što su predivne rijeke i potoci, ali, nažalost, ne ulaže se dovoljno truda u zaštitu ovog prekrasnog blaga. Rijeke, njeni kanjoni i doline predstavljaju važne prirodne resurse i potencijal za održiv i odgovoran razvoj lokalnih zajednica, te svaka inicijativa ili akcija koja utiče na ove prirodne resurse mora biti u skladu s principima Aarhuske konvencije i najvišim standardima zaštite životne sredine. Zbog toga je Misija pozdravila usvajanje Deklaracije o zaštiti rijeka od strane Predstavničkog doma FBiH, kao i zaključka kojim se traži revizija svih do sada izdatih saglasnosti za izgrađene mini hidroelektrane i one koje su u fazi izgradnje.

To je ono što sam već ranije naglasio – ova aktivnost mora omogućiti punu primjenu jednog od glavnih principa Aarhuske konvencije, a to je osiguranje adekvatnih uslova za učešće javnosti u ranoj fazi procesa donošenja odluka i pravilno uzimanje u obzir javnog mišljenja.

Važno je naglasiti da je dobro upravljanje vodenim resursima od suštinskog značaja za očuvanje javnog zdravlja i zaštićene životne sredine, kao i za jačanje stabilnosti. Kooperativno upravljanje je katalizator za održiv razvoj i sveobuhvatnu sigurnost, te zahtijeva javno odgovorno, transparentno i fer upravljanje vodenim resursima. Takođe doprinosi i izgradnji povjerenja i veoma je važno za sprečavanje sukoba u vezi sa vodenim resursima na svim nivoima, kao i na nivou lokalne zajednice.

6. Ono što je, čini se, veliki problem u BiH jeste veliki broj nezakonitih odlagališta otpada, što, praktično, niko ne kontroliše. Kako je ovo moguće i može li Misija učiniti nešto po ovom pitanju?

Tretman otpada i dalje je jedan od najvećih problema u BiH, uprkos tome što su usvojeni okvirni zakoni za upravljanje otpadom. Prema zvaničnim procjenama, broj divljih odlagališta u BiH prelazi brojku od 1000, dok se samo 1% opštinskog otpada reciklira. Postojeći sistem upravljanja otpadom u BiH ne bilježi podatke o nagomilavanju otpada, prikupljanju, tretmanu ili odlaganju na sveobuhvatan i strukturiran način. Veliki problemi ne odnose se samo na otpad iz domaćinstava. Većini gradova u državi nedostaje organizovan sistem za prikupljanje i odlaganje korištenog ulja, baterija, akumulatora, guma, električne opreme, vozila i poljoprivrednog otpada (životinja i biljaka), medicinskog otpada, lijekova s isteklim rokom trajanja, pesticida i sličnih proizvoda.

Opasan otpad i hemikalije, ako se njima ne upravlja na ispravan način, mogu imati strašne posljedice po životnu sredinu i javno zdravlje jer mogu kontaminirati vodu, tlo i atmosferu.

Ponovo, vraćamo se na sami izvor problema, a to je nedostatak odgovornosti vlasti koje bi trebale osigurati adekvatna odlagališta otpada, s opcijama prikupljanja i reciklaže, te sa jasnim kaznama za one koji to ne poštuju. S druge strane, neki građani nisu svjesni toga da nezakonitim odlaganjem otpada direktno ugrožavaju svoje zdravlje i zdravlje svoje djece, da ne pominjem zdravlje ostalih građana i životne sredine, općenito. Ponavljam, vlasti moraju uspostaviti efektivan sistem upravljanja otpadom koji će biti dostupan građanima i putem kojeg će se otpadom rukovati na najpovoljniji mogući način po životnu sredinu.

7. Da li je rješenje angažirati omladinu? Da li su mladi ljudi svjesniji ovih problema? Na kraju krajeva, oni će naslijediti životnu sredinu koju mi sada zagađujemo. Čini se da će njihov zrak i njihova voda biti zagađeni, ako se nešto hitno ne promijeni?

Ovo je područje gdje Misija vidi ogroman potencijal i zbog toga saradujemo s mladim ljudima zadnjih nekoliko godina kako bismo, kao prvo, povećali njihovu svijest o pitanjima životne sredine i, kao drugo, kako bismo ih ohrabрили, razvojem njihovih kapaciteta i znanja, da se uključe i djeluju.

Na primjer, naša Misija, u saradnji s Aarhus centrom u Sarajevu, organizuje godišnje Programe ekoloških pravnih klinika, u trajanju od jednog semestra, za studente prava, a trenutno za studente prava sa dva univerziteta. Kombinacijom predavanja stručnjaka, radionica i terenskih posjeta, studenti imaju priliku da stiču znanja o ekološkim zakonima i sudskim predmetima, kao i onima koji su relevantni za provedbu Aarhuske konvencije, istovremeno radeći na njihovim sposobnostima istraživanja, pripreme predmeta i odvjetničkih vještina. Nakon okončanja Programa, uspješni studenti imaju priliku prijaviti se za volonterski rad u sarajevskom Aarhus centru kako bi stekli praktična iskustva u pogledu ekoloških predmeta i time dali doprinos lokalnoj zajednici. Ovu aktivnost nastavljamo i tokom 2021. godine.

Nadalje, Misija je, zajedno s fakultetima u Banjoj Luci, organizovala natjecanje u pisanju eseja za studente na temu "Ekološki incidenti u Bosni i Hercegovini i moguća rješenja". Veoma nam je drago što smo primili mnogo eseja koji pokrivaju razna pitanja, uključujući i odlaganje medicinskog otpada vezanog za COVID-19, smanjenje ekološkog footprinta i izlivanje hemikalije u piralen prije nekoliko godina u Banjoj Luci. To nam je pokazalo da mladi ljudi postaju sve svjesniji posljedica zagađenja rijeka ili zraka, nezakonitog odlaganja otpada i širenja malih hidroelektrana, po njihovo zdravlje i dobrobit.

Prepoznajući da je čista i sigurna životna sredina u interesu svih građana, Misija OSCE-a u BiH nastavlja rad na širenju svijesti i promociji kolektivnog odgovora na mnogostruke okolišne izazove s kojima se BiH suočava.

